

Warszawa, 17-11-2022 r.

**BIURO
RZECZNIKA PRAW OBYWATELSKICH**

Zespół do spraw Wykonywania Kar

IX.517.2259.2022.KKo

**Informacja z wizytacji w Areszcie Śledczym w Radomiu
przeprowadzonej w dniach 19-21 października 2022 r.**

1. Wstęp

Pracownicy Zespołu ds. Wykonywania Kar Biura Rzecznika Praw Obywatelskich, tj. Dyrektor Zespołu Ewa Dawidziuk, Zastępca Dyrektora Zespołu Jolanta Nowakowska, główny specjalista Tomasz Rozwadowski i starsza specjalistka Katarzyna Kopystyńska, działając z upoważnienia RPO, na podstawie art. 13 ust. 1 pkt 1 ustawy z dnia 15 lipca 1987 r. o Rzeczniku Praw Obywatelskich (tekst jednolity: Dz. U. z 2020 r. poz. 627 ze zm.), przeprowadzili w dniach 19-21 października 2022 r. wizytację w Areszcie Śledczym w Radomiu (zwanym dalej: Aresztem, AŚ, jednostką penitencjarną lub jednostką).

Wizytacja odbyła się w związku z badaniem przez Rzecznika Praw Obywatelskich praktyki stosowania znowelizowanych przepisów Kodeksu karnego wykonawczego (dalej: k.k.w.) oraz ustawy z dnia 9 kwietnia 2010 r. o Służbie Więziennej (dalej: ustawa o SW). Analizie poddano wdrażanie przepisów dotyczących: korzystania przez osoby pozbawione wolności z samoinkasujących aparatów telefonicznych, odbywania widzeń (w tym tych realizowanych przy wykorzystaniu komunikatora internetowego), realizacji prawa do skargi oraz stosowania środków przymusu bezpośredniego.

Zapoznano się także z Zarządzeniem Nr 58/2022 Dyrektora Aresztu Śledczego w Radomiu z dnia 16 września 2022 r. w sprawie ustalenia porządku wewnętrznego w Areszcie Śledczym w Radomiu oraz w Oddziale Zewnętrznym Aresztu Śledczego w Radomiu (zwanym dalej: porządkiem wewnętrznym).

W ramach wizytacji jednostki przedstawiciele Rzecznika Praw Obywatelskich:

1. przeprowadzili rozmowę z Dyrektorem jednostki mjr. Robertem Piwko oraz jego Zastępcami ppłk. Dominikiem Salakiem oraz mjr. Arkadiuszem Stalmachem;
2. dokonali oglądu pomieszczeń, w tym m.in.: cel mieszkalnych, sal widzeń i miejsc, w których osadzeni realizują rozmowy telefoniczne oraz odbywają spotkania za pomocą komunikatora internetowego Skype;
3. przeprowadzili grupowe rozmowy z osadzonymi, zakwaterowanymi w celach, które zostały losowo wybrane przez wizytujących – w części cel bez udziału funkcjonariuszy, a w innych celach – przy ich obecności;
4. przeprowadzili rozmowy indywidualne z dwudziestoma wybranymi osadzonymi, w osobnym pomieszczeniu bez obecności innych osób;
5. przeanalizowali wybraną dokumentację skargową oraz dokumentację dotyczącą stosowania wobec osadzonych środków przymusu bezpośredniego;
6. poddali analizie porządek wewnętrzny jednostki;
7. przyjęli dwie skargi indywidualne (ich przedmiot nie pokrywał się z założoną tematyką wizytacji), które zostały przekazane do dalszego badania w trybie wnioskowym w Biurze RPO.

Pracownicy Zespołu poinformowali obecnych na podsumowaniu wizytacji członków kadry kierowniczej Aresztu Śledczego o wstępnych ustaleniach dokonanych w ramach powyższych czynności, a także wysłuchali ich uwag i wyjaśnień. Przedstawiciele administracji jednostki przekazali także, do analizy pracowników Biura RPO po zakończeniu wizytacji, wnioskowaną przez nich dokumentację dotyczącą m.in. sprawozdań z wizytacji prowadzonych w ramach nadzoru penitencjarnego przez sędziego penitencjarnego czy aktów wewnętrznych regulujących pracę jednostki.

2. Ogólna charakterystyka jednostki

Areszt Śledczy w Radomiu jest jednostką typu zamkniętego przeznaczoną dla skazanych odbywających karę po raz pierwszy oraz osób tymczasowo aresztowanych. Przebywają w nim również tymczasowo aresztowani oraz skazani zakwalifikowani jako wymagający osadzenia w wyznaczonym oddziale lub celi aresztu śledczego lub zakładu karnego typu zamkniętego w warunkach zapewniających wzmożoną ochronę społeczeństwa i bezpieczeństwo aresztu lub zakładu karnego. Jednostka przeznaczona jest także dla osadzonych uzależnionych od alkoholu odbywających karę w systemie terapeutycznym, zarówno odbywających karę po raz pierwszy, co recydywistów. Nadto część osadzonych odbywa karę w warunkach zakładu karnego typu półotwartego.

Pojemność wizytowanej jednostki (z pominięciem oddziału zewnętrznego, który w okresie wizytacji był wyludniony i nie podlegał czynnościom ze strony wizytujących) wynosi 962 miejsca. W dniu 19 października 2022 r. zaludnienie wynosiło 891 osadzonych (91% ogólnej pojemności).

Wszyscy osadzeni w czasie wizytacji przebywali w warunkach zapewniających, przewidzianą w art. 110 k.k.w., normę 3 m² powierzchni celi na osobę. Wizytujący nie stwierdzili nieprawidłowości w zakresie rozmieszczenia osób pozbawionych wolności na terenie jednostki, np. wspólnego osadzania osób skazanych z tymczasowo aresztowanymi czy skazanych skierowanych do odmiennego typu zakładu karnego.

3. Skargi osób pozbawionych wolności.

Z uzyskanych w czasie wizytacji informacji wynika, że w okresie od 17 września do 19 października 2022 r. wpłynęło 40 skarg, zaś w adekwatnym okresie rok wcześniej zaledwie 13 skarg, a w 2020 r. – 21 skarg.

Wizytujący zapoznali się z całością dokumentacji skargowej z okresu objętego badaniem. W zdecydowanej większości były to sprawy opiniowane na rzecz innych instytucji, do których zwróciły się osoby pozbawione wolności. Dominowała problematyka skarg w zakresie: warunków bytowych (zwłaszcza w oddziale „N”), postępowania z korespondencją, decyzji komisji penitencjarnej, obliczenia końca kary,

rozmieszczenia w celach mieszkalnych, zachowania funkcjonariuszy czy niewłaściwego leczenia.

W związku z nowelizacją Kodeksu karnego wykonawczego z dnia 5 sierpnia 2022 r. i wskazaniem przez ustawodawcę dodatkowej przesłanki w postaci oczywistej bezzasadności, która pozwala na pozostawienie skargi bez rozpoznania – w trakcie wizytacji weryfikowano także ten aspekt procedury skargowej. W okresie objętym analizą, tj. od wejścia w życie przepisu art. 6 § 3 pkt 4 k.k.w. do dnia wizytacji, w Areszcie nie powoływano się na tę podstawę prawną. Nie zaistniały także przesłanki do pozostawienia bez rozpoznania z powodu przekroczenia terminu 7 dni na złożenie skargi od dnia zdarzenia, zgodnie z art. 6 § 4 k.k.w. W zakresie interpretacji tego ostatniego pojęcia funkcjonariusze z działu organizacyjno-prawnego jednostki powołują się na zalecenia przesłane do wszystkich dyrektorów okręgowych Służby Więziennej z Centralnego Zarządu Służby Więziennej¹.

Biorąc pod uwagę wskazany kodeksowy termin 7 dni na złożenie skargi od zdarzenia, będącego jej przedmiotem, niezwykle istotne jest odnotowanie daty przyjęcia skargi przez oddziałowego czy wychowawcę. Ustalenia dokonane w trakcie oglądu oddziałów wskazują, że nie zawsze potwierdzano dotychczas odbiór skargi – kierowanej pocztą wewnętrzną do przełożonych – w taki sposób, aby możliwe było bezsporne ustalenie dnia jej wniesienia. Konieczność ta wynika wprost z zaleceń Centralnego Zarządu Służby Więziennej, przywołanych wyżej, zgodnie z którymi: „Na korespondencji kierowanej przez osadzonych bezpośrednio do dyrektora zakładu karnego/aresztu śledczego funkcjonariusz ją przyjmujący umieszcza datę jej odbioru”. Należy na tę kwestię położyć szczególny nacisk dla zachowania prawa do skargi osób pozbawionych wolności.

4. Korzystanie z samoinkasujących aparatów telefonicznych

Kwestia korzystania z samoinkasujących aparatów telefonicznych jest jednym z najczęściej podnoszonych przez osoby pozbawione wolności i ich rodziny aspektem

¹ Pismo z dnia 15.09.2022 r., l.dz. BSW.054.60.2022.AW.

nowelizacji Kodeksu karnego wykonawczego. Skargi do RPO, wnoszone także przez osoby przebywające w Areszcie Śledczym w Radomiu, koncentrują się głównie wokół brzmienia art. 105b § 1 k.k.w., zgodnie z którym osoby pozbawione wolności mają prawo do korzystania z aparatu telefonicznego „co najmniej raz w tygodniu”. Przed wprowadzeniem w życie znowelizowanych przepisów osadzeni w warunkach zakładu typu zamkniętego mieli możliwość korzystania z aparatów telefonicznych codziennie przez pięć minut, lecz możliwość ta została ograniczona wraz z wejściem w życie znowelizowanych przepisów Kodeksu karnego wykonawczego.

Zgodnie z art. 105b § 1 k.k.w. skazany co najmniej raz w tygodniu ma prawo korzystać z aparatu telefonicznego na własny koszt lub na koszt rozmówcy w sposób i w terminach ustalonych w porządku wewnętrznym. W uzasadnionych wypadkach dyrektor zakładu karnego może udzielić zgody na skorzystanie z aparatu na koszt zakładu karnego. Nadto art. 105b § 1a dodaje, iż w szczególnie uzasadnionych wypadkach, zwłaszcza gdy bezpośredni kontakt jest niemożliwy lub szczególnie utrudniony lub gdy wynika to z nagłej sytuacji życiowej, dyrektor może udzielić zgody na skorzystanie z aparatu telefonicznego do kontaktu z rodziną i innymi osobami bliskimi poza terminami ustalonymi w porządku wewnętrznym.

Wydane w dniu 16 września 2022 r. i obowiązujące w czasie wizytacji zarządzenie Nr 58/2022 Dyrektora Aresztu Śledczego w Radomiu w sprawie ustalenia porządku wewnętrznego, reguluje korzystanie z aparatów telefonicznych w opisany niżej sposób. Dodatkowo obowiązuje Instrukcja z dnia 16 września 2022 r. w zakresie udostępniania osadzonym korzystania z aparatów telefonicznych samoinkasujących w Areszcie Śledczym w Radomiu i Szpitalu AŚ Radom, opisująca czynności dokonywane przez funkcjonariuszy, której wybrane zapisy również zostały omówione poniżej.

Porządek wewnętrzny jednostki określa, iż skazani odbywający karę w warunkach zakładu karnego typu półotwartego mogą korzystać z samoinkasującego aparatu telefonicznego zainstalowanego w oddziale mieszkalnym codziennie w porze dziennej. W godzinach od 16:30 do 18:00 w pierwszej kolejności realizowane są rozmowy prowadzone przez osadzonych zatrudnionych poza oddziałami mieszkalnymi. Jednorazowy czas korzystania z telefonu przez osadzonego, z

wyłączeniem rozmów z podmiotami, o których mowa art. 8 § 3 k.k.w. (tj. obrońca, pełnomocnik będący adwokatem lub radcą prawnym oraz przedstawiciel, który został zaaprobowany przez Przewodniczącego Izby Europejskiego Trybunału Praw Człowieka do reprezentowania osadzonych przed tym Trybunałem), nie może przekraczać 10 minut. Wizytujący ocenili przyjęte rozwiązania jako właściwe i odstąpili od czynności mających na celu dalszą analizę warunków realizacji rozmów przez osoby osadzone w tym typie zakładu, skupiając się na oglądzie oddziałów typu zamkniętego i analizie panujących w nich zasad korzystania z aparatów telefonicznych.

Zgodnie z zapisami porządku wewnętrznego jednostki skazani odbywający karę w warunkach zakładu karnego typu zamkniętego mogą korzystać z samoinkasującego aparatu telefonicznego zainstalowanego w oddziale mieszkalnym co najmniej raz w tygodniu w godzinach od 7:30 do 17:30, z wyłączeniem czasu na wydawanie posiłków oraz wizytacji oddziałów przez przełożonych. W godzinach od 16:30 do 17:30 w pierwszej kolejności realizowane są rozmowy prowadzone przez osadzonych zatrudnionych poza oddziałami mieszkalnymi. Jednorazowy czas korzystania z aparatu telefonicznego, z wyłączeniem rozmów z osobami, o których mowa w art. 8 § 3 k.k.w., nie może przekraczać 10 minut. Tożsame zasady odnoszą się do osadzonych zakwalifikowanych jako niebezpieczni („N”), za wyjątkiem wyznaczonych dla nich godzin przeznaczonych na korzystanie z aparatów telefonicznych. Grupa ta korzystać może z aparatów między 8.30 a 16.00, z wyłączeniem czasu na wydawanie posiłków oraz wizytacji oddziału przez przełożonych.

Jeżeli zaś chodzi o rozmowy telefoniczne realizowane przez tymczasowo aresztowanych z innymi podmiotami niż obrońca (a także pełnomocnik będący adwokatem lub radcą prawnym oraz przedstawiciel niebędący adwokatem ani radcą prawnym, który został zaaprobowany przez Przewodniczącego Izby Europejskiego Trybunału Praw Człowieka do reprezentowania tymczasowo aresztowanego przed tym Trybunałem), to zostały one uregulowane w porządku wewnętrznym następująco: "Tymczasowo aresztowani w szczególnie uzasadnionych wypadkach – co najmniej raz w tygodniu – mogą korzystać z samoinkasującego aparatu telefonicznego zainstalowanego w oddziale mieszkalnym za zgodą organu do którego dyspozycji

pozostaje, na podstawie zarządzenia o zgodzie na korzystanie z aparatu telefonicznego, na zasadach określonych w kodeksie karnym wykonawczym."

Powyższy zapis przedstawiciele RPO zdecydowali się poddać krytyce – sugeruje on bowiem, że osoba posiadająca zgodę organu dysponującego na korzystanie z aparatu telefonicznego może z niej skorzystać jedynie, jeśli zajdzie szczególnie uzasadniony wypadek, a okoliczność ta podlega ocenie administracji więziennej. Tymczasem o przesłankach do wyrażenia stosownej odmowy bądź udzielenia zgody, (czyli m.in. oceny czy zachodzi szczególnie uzasadniony wypadek) oraz o wskazaniu czy zgoda ma charakter jednorazowy czy wielokrotny decyduje organ dysponujący – tymczasowo aresztowany posiadający przedmiotową zgodę winien dla jej realizacji korzystać zatem z aparatu na zasadach ogólnych umożliwiających mu skorzystanie z uprawnienia.

W toku wizytacji jednostki przedstawiciele RPO zbadali praktykę wdrażania wyżej opisanych zasad przyjętych w porządku wewnętrznym w zakresie realizacji rozmów telefonicznych w zakładzie karnym typu zamkniętego i wśród osób tymczasowo aresztowanych. Dokonując oglądu oddziałów ustalili, że na każdym z nich znajdują się cztery samoinkasujące aparaty telefoniczne. W wizytowanych oddziałach przebywało średnio po ok. 50 osadzonych. W czasie pobytu przedstawicieli Rzecznika na oddziałach mieszkalnych aparaty pozostawały w większości nieużywane – kilkakrotnie dostrzeżono, że używany był jeden lub dwa z czterech aparatów. Dopytywano zatem funkcjonariuszy oddziałowych, jak i osoby pozbawione wolności, o przyjęty tryb zgłaszania potrzeby skorzystania z telefonu.

Rozmowy prowadzone przez wizytujących w losowo wybranych celach mieszkalnych oraz z wybranymi osadzonymi doprowadziły do ustalenia, że prawo do korzystania z aparatu telefonicznego realizowane jest poprzez przekazanie oddziałowemu pisemnego zgłoszenia z określeniem przez osadzonego w jakich godzinach chciałby w danym dniu skorzystać z aparatu. Osadzeni, z którymi prowadzone były rozmowy, zgodnie potwierdzili, że ich zgłoszenia są realizowane terminowo, a jeżeli występują opóźnienia, to są one niewielkie i uzasadnione względami organizacji pracy oraz realizowania innych zadań przez funkcjonariuszy

oddziałowych. Potwierdzano także, że w przyjętym czasie 10 minut osadzeni mogą wykonywać dowolną liczbę połączeń.

Fakt zrealizowania rozmowy jest odnotowywany przez funkcjonariusza w rejestrze rozmów telefonicznych osadzonego, stanowiącym załącznik do Instrukcji z dnia 16 września 2022 r. w zakresie udostępniania osadzonym korzystania z aparatów telefonicznych samoinkasujących w Areszcie Śledczym w Radomiu i Szpitalu AŚ Radom. Tabela zawiera wykaz dni każdego miesiąca kalendarzowego i miejsce na adnotację – w dniu połączenia funkcjonariusz oznacza odpowiednią literą fakt zrealizowania rozmowy: R – z rodziną, U – z urzędem, N/U – rozmowy w ramach udzielonej nagrody lub ulgi, Z – rozmowy w ramach indywidualnej zgody Dyrektora jednostki.

Z instrukcji wynika także, że funkcjonariusze oddziałowi weryfikują na podstawie rejestru czy osadzony cyt. „posiada prawo do skorzystania z aparatu telefonicznego samoinkasującego w danym tygodniu w myśl zapisów porządku wewnętrznego”, przy czym porządek wewnętrzny zawiera ogólny zapis, że osadzony korzystać może z aparatu co najmniej raz w tygodniu – nie wyklucza tym samym rozmów częstszych niż raz w tygodniu. Osadzeni, jak i administracja przyznali jednak, że w praktyce jednorazowe skorzystanie z aparatu telefonicznego wyklucza możliwość ponownej rozmowy w danym tygodniu – o ile osadzony nie otrzyma nagrody bądź Dyrektor pozytywnie nie rozpatrzy jego prośby.

Należy podnieść tym samym, że porządek wewnętrzny określając, że osadzony korzystać może z aparatu telefonicznego „co najmniej raz w tygodniu” zawiera też następujący zapis: „Zezwolenie na dodatkowe skorzystanie z samoinkasującego aparatu telefonicznego na własny koszt lub na koszt rozmówcy skazany może uzyskać w formie nagrody. W szczególnie uzasadnionych wypadkach, o których mowa w Kodeksie karnym wykonawczym, za zgodą Dyrektora skazani mogą skorzystać z samoinkasującego aparatu telefonicznego poza terminami ustalonymi w porządku wewnętrznym.”

Wizytujący nie wnoszą uwag do zapisu, który informuje osadzonych o możliwości przyznania przez przełożonego nagrody na mocy art. 138 § 1 pkt 16 k.k.w. Istotnie bowiem, w chwili jej przyznania – jej realizacja staje się prawem skazanego

niezależnie od tego ile razy w danym tygodniu korzystał z aparatu telefonicznego. Administracja ma zatem obowiązek umożliwić takiemu osadzonemu realizację przyznanej nagrody. Zdanie drugie przywołanego zapisu porządku wewnętrznego wskazuje jednak, że po skorzystaniu przez osadzonego jeden raz z aparatu telefonicznego w danym tygodniu – w sytuacji, gdy nie została mu przyznana nagroda, o której mowa wyżej – to od pozytywnego rozpatrzenia prośby przez Dyrektora jednostki zależy czy osadzony będzie mógł więcej niż raz skorzystać z aparatu. Przyjęcie takiej praktyki potwierdzają też zgodnie administracja i osadzeni w wizytowanej jednostce. Także zasady przywołanej wyżej instrukcji postępowania funkcjonariuszy nakładają na nich obowiązek weryfikowania czy osadzony w danym tygodniu posiada nadal prawo do skorzystania z aparatu telefonicznego – nie wskazując w jaki sposób mają tego dokonać.

Nowelizacja Kodeksu karnego wykonawczego nie wprowadziła maksymalnej częstotliwości korzystania z aparatu przez skazanych, którą można by weryfikować. Wprowadziła przepis gwarancyjny, nakładając na administrację jednostki obowiązek umożliwienia skazanemu, który zgłosi taką potrzebę – skorzystania z aparatu telefonicznego co najmniej raz w tygodniu. Jednokrotne w danym tygodniu skorzystanie z tego prawa nie odbiera osobom pozbawionym wolności prawa do dalszego korzystania z aparatu telefonicznego. Dopuszczalne ograniczenia w realizacji praw osadzonych ustawodawca zawarł w art. 104 k.k.w., który stanowi, iż korzystanie przez skazanego z przysługujących mu praw powinno następować w sposób nienaruszający praw innych osób oraz niezakłócający ustalonego w zakładzie karnym porządku. Także porządek wewnętrzny wizytowanej jednostki (Rozdział XVI pkt 7) daje wyraz tej generalnej zasadzie określając, iż: "Rozmowy telefoniczne realizowane są w kolejności zgłoszeń i nie mogą kolidować z innymi niezbędnymi czynnościami służbowymi wykonywanymi przez oddziałowego, a korzystanie przez osadzonych z przysługujących mu praw nie może naruszać praw innych osób oraz zakłócać ustalonego w Areszcie Śledczym porządku."

Mając na uwadze powyższe, w ocenie przedstawicieli RPO, przyjęta w Areszcie Śledczym w Radomiu praktyka winna ulec zmianie. Prowadzony rejestr rozmów, o którym mowa w wyżej wskazanej instrukcji, stać się może narzędziem weryfikacji

czy administracja zapewniła danemu osadzonemu prawo do pierwszego w danym tygodniu skorzystania z aparatu telefonicznego bądź do wykorzystania przyznanej nagrody. Powyższe może być pomocne przy postępowaniach skargowych bądź dla ustalenia kolejności zgłoszeń – w pierwszej kolejności doprowadzani do aparatu telefonicznego winni być ci chętni, którzy w danym tygodniu nie realizowali jeszcze rozmów oraz Ci, którym przyznano nagrodę w postaci zezwolenia na skorzystanie z samoinkasującego aparatu telefonicznego na własny koszt lub na koszt rozmówcy. Następnie prawo pozostałych do korzystania z aparatu telefonicznego powinno być zrealizowane, a ewentualne przeszkody opisane zostały w art. 104 k.k.w.

Zgoda Dyrektora jednostki penitencjarnej, w związku z art. 105b § 1a k.k.w. wymagana jest jedynie wówczas, gdy osadzony chce skorzystać z aparatu do kontaktu z rodziną i innymi osobami bliskimi poza terminami ustalonymi w porządku wewnętrznym. W wizytowanej jednostce przyjęto, że skazani odbywający karę w warunkach zakładu zamkniętego mogą telefonować w godzinach od 7.30 do 17.30, natomiast zakwalifikowani do kategorii „N” w godzinach od 8.30 do 16.00. Tym samym jeżeli zaszłyby szczególnie uzasadnione wypadki, zwłaszcza gdy bezpośredni kontakt jest niemożliwy lub szczególnie utrudniony lub gdy wynika to z nagłej sytuacji życiowej, dyrektor zakładu karnego mógłby udzielić zgody na skorzystanie z samoinkasującego aparatu telefonicznego poza wyznaczonymi godzinami.

W zakresie natomiast rozmów prowadzonych przez osoby skazane i tymczasowo aresztowane z osobami, o których mowa w art. 8 § 3 k.k.w. (tj. obrońca, pełnomocnik będący adwokatem lub radca prawny oraz przedstawiciel, który został zaaprobowany przez Przewodniczącego Izby Europejskiego Trybunału Praw Człowieka do reprezentowania osadzonych przed tym Trybunałem) – są one, zgodnie z porządkiem wewnętrznym, realizowane bez limitu, od poniedziałku do piątku, po wcześniejszym zgłoszeniu oddziałowemu chęci przeprowadzenia takiej rozmowy. Warunkiem skorzystania przez osoby pozbawione wolności z tego uprawnienia jest: w przypadku tymczasowo aresztowanych – posiadanie stosownej zgody organu dysponującego, a w przypadku skazanych – uprzednie poinformowanie na piśmie Dyrektora przez osobę, o której mowa powyżej, o numerze telefonu, pod którym można nawiązać z nią kontakt. Powyższe zastrzeżenie dotyczące osób skazanych

wynika z wprowadzonego do Kodeksu karnego wykonawczego art. 8 § 5, obowiązującego od 17 września 2022 r. Skazani, z którymi wizytujący przeprowadzili rozmowy deklarowali, że aktywność obrońców w zakresie realizacji omawianej powinności jest niewielka. W szczególności, jak deklarowali osadzeni, dotyczy obrońców wyznaczonych z urzędu.

Dodatkowo w zainteresowaniu Rzecznika pozostaje kwestia realizacji prawa do korzystania z rozmów telefonicznych przez osadzonych, którym prawomocnymi wyrokami sądów rodzinnych ustanowione zostały określone tryby i częstotliwość kontaktu z ich małoletnimi dziećmi. RPO dostrzegając, że realizacja postanowień w sposób wskazany przez sąd jest często utrudniona ze względu na ograniczenia związane z odbywaniem kary – wystąpił w tej sprawie do Zastępcy Dyrektora Generalnego SW², zwrotnie otrzymując zapewnienie, że już przed interwencją RPO, Dyrektor Generalny SW dostrzegł ten problem i zobowiązał dyrektorów jednostek penitencjarnych do podejmowania działań zmierzających do realizacji kontaktów osadzonych z małoletnimi, zgodnie z treścią prawomocnych wyroków sądów cywilnych³. W toku wizytacji ustalono, że w jednostce przebywa dwóch osadzonych, wobec których sądy rodzinne wydały tego rodzaju postanowienia. Obydwaj zwrócili się do Dyrektora z prośbą o umożliwienie im realizacji kontaktów z dziećmi w sposób wskazany przez sąd. Prośby zostały rozpatrzone pozytywnie, a realizacja postanowień sądu przebiega bez zakłóceń, co należy podkreślić jako przykład dobrej praktyki.

Z informacji przekazanych przez administrację jednostki wynika ponadto, że w okresie od 17 września do 19 października 2022 r.:

- w dokumentacji przechowywanej w oddziałach mieszkalnych znajdują się 72 zarządzenia organów dysponujących, które wpłynęły do jednostki po 17 września 2022 r. i zawierają zgodę na kontakt telefoniczny z inną osobą niż obrońca, w tym 24 zarządzenia zawierają zgodę na jednorazową rozmowę, a 48 zarządzeń obowiązuje na dłuższy czasokres;

² Wystąpienie generalne RPO z dnia 18 maja 2022 r. (sygn. IX.517.37.2021).

³ Pismo Zastępcy Dyrektora Generalnego Służby Więziennej do dyrektorów okręgowych Służby Więziennej z dnia 13 października 2021 r. (sygn. BP.410.4.2021.AB).

- w dokumentacji przechowywanej w oddziałach mieszkalnych znajduje się 28 zarządzeń wskazujących pod jakim numerem tymczasowo aresztowany może kontaktować się z obrońcą oraz 14 powiadomień przesłanych przez samych obrońców zawiadamiających pod jakim numerem telefonu mogą się z nimi kontaktować skazani;
- osadzeni złożyli w analizowanym okresie 109 pisemnych próśb o zgodę na wykonywanie dodatkowych połączeń, wszystkie zostały rozpatrzone pozytywnie poza szesnastoma, w których nie wydano zgody, z uwagi na brak szczególnie uzasadnionych wypadków;
- zrealizowano w tym okresie 166 dodatkowych rozmów telefonicznych, o których przeprowadzenie wnioskowali osadzeni; przy czym osadzeni nie składali pisemnych próśb o zgodę na realizację dodatkowej rozmowy z obrońcą;
- nagrodę, o której mowa w art. 138 § 1 pkt 16 k.k.w. (tj. zezwolenie na dodatkowe skorzystanie z aparatu telefonicznego) przyznano 84 razy – 82 osadzonym;
- karę, o której mowa w art. 143 § 1 pkt 7a k.k.w. (tj. pozbawienie możliwości korzystania z widzeń i samoinkasującego aparatu telefonicznego na okres do 28 dni) wymierzono 10 razy – 10 różnym osadzonym.

5. Realizacja widzeń (w tym widzeń poprzez komunikator internetowy)

Zasady udzielania widzeń oraz korzystania z komunikatora internetowego Skype w Areszcie Śledczym w Radomiu zostały oparte o powszechnie obowiązujące przepisy Kodeksu karnego wykonawczego (art. 8 § 3 k.k.w., art. 105a k.k.w., art. 215 k.k.w. i art. 217 k.k.w.), rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 29 grudnia 2016 roku w sprawie regulaminu organizacyjno-porządkowego wykonywania kary pozbawienia wolności - Dziennik Ustaw z 2016 roku pozycja 2231 (dalej regulamin k.p.w.) oraz rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 22 grudnia 2016 roku w sprawie regulaminu organizacyjno-porządkowego wykonywania tymczasowego aresztowania Dziennik Ustaw z 2016 roku pozycja 2290 (dalej: regulamin t.a.).

Wizytujący dokonali oglądu poszczególnych pomieszczeń służących do realizacji widzeń, zapoznali się z zasadami ich organizacji, w tym z zasadami korzystania z widzeń za pośrednictwem komunikatora Skype. Obserwacje wizytujących opisane zostały poniżej w odniesieniu kolejno do sal przeznaczonych do realizacji wskazanych

typów widzeń, następnie opisano pomieszczenia przeznaczone do spotkań z osobami, o których mowa w art. 8 § 3 k.k.w., a w końcowej części – organizację widzeń poprzez komunikator internetowy Skype.

Ustalono, że w Areszcie znajdują się cztery stanowiska do udzielania widzeń w sposób uniemożliwiający bezpośredni kontakt z osobą odwiedzającą. Z kolei pomieszczenie, w którym realizowane są widzenia w sposób umożliwiający bezpośredni kontakt skazanego z osobą odwiedzającą, przy oddzielnym stoliku, zostało podzielone na osiem boksów, oddzielonych od siebie ściankami z pleksi. Każdy z nich mieści od trzech do czterech stolików. Łącznie, w pomieszczeniu tym zostało przygotowanych 27 stolików, przy których możliwe są spotkania osadzonych z osobami odwiedzającymi. W tej samej sali odbywają się widzenia bez osoby dozorującej. Pomieszczenie do ich realizacji zostało wyodrębnione poprzez wygrodenie go płytami pleksi od podłogi do sufitu, z możliwością opuszczenia rolet w celu zachowania prywatności.

Dokonano również oglądu pomieszczenia przeznaczonego do udzielania widzeń w oddzielnym pomieszczeniu, bez osoby dozorującej. Pomieszczenie to było puste, nie zostało wyposażone w sprzęt kwaterunkowy, o którym mowa w Tabeli nr 17, Załączniku Nr 3 ww. rozporządzenia. Z uzyskanych od administracji więziennej informacji wynika, iż wymagany sprzęt wnoszony jest bezpośrednio przed widzeniem, o jakim mowa w art. 138 § 1 pkt 3 k.k.w. Rozmówcy, w tym Dyrektor jednostki, nie byli jednak w stanie udzielić precyzyjnych informacji, kiedy ostatni raz udzielono powyższej nagrody (na pewno nie udzielono jej w okresie kilku ostatnich miesięcy).

W Areszcie znajdują się także pomieszczenia do udzielania widzeń osadzonym zakwalifikowanym jako stwarzający poważne zagrożenie społeczne albo poważne zagrożenie dla bezpieczeństwa zakładu karnego (dalej: oddział „N”). W oddziale „N” znajdowały się trzy pomieszczenia do realizacji widzeń z osobami innymi niż te, o których mowa w art. 8 § 3 k.k.w. Dwa z nich umożliwiają bezpośredni kontakt z odwiedzającymi i jedno, w którym widzenia realizowane były w sposób uniemożliwiający bezpośredni kontakt (rozmówcy oddzieleni kratą i pleksi, a dodatkowo pomieszczenie to przylegało bezpośrednio do dyżurki oddziałowego, z którego możliwy był bezpośredni nadzór przez szybę oraz nasłuch z możliwością

przerwania i nagrywania rozmowy osadzonego z osobą odwiedzającą). Pomieszczenia do widzeń bezpośrednich wyposażone były w stolik, krzesło dla osadzonego i dwa krzesła dla osób odwiedzających. Każde z pomieszczeń wyposażane było w kamerę.

Spotkania z osobami, o których mowa w art. 8 § 3 k.k.w. odbywają się w siedmiu oddzielnych pomieszczeniach, nieobjętych systemem monitoringu. Z uzyskanych informacji wynika, iż we wskazanych pomieszczeniach odbywają się również widzenia osób objętych szczególną ochroną. W tym samym ciągu komunikacyjnym znajdują się również trzy pomieszczenia, w których przeprowadza się sądowe czynności procesowe (np. rozpoznaje sprawy o udzielenie warunkowego przedterminowego zwolnienia). Z uwagi, iż niemal wszystkie pomieszczenia były w chwili oglądu zajęte (odbywały się stosowne czynności procesowe), wizytujący dokonał oglądu pomieszczenia nr 9, w którym przeprowadzane są czynności z udziałem osób wymienionych w art. 8 § 3 k.k.w. Pomieszczenie to było wyposażone zgodnie z wymogami rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 19 grudnia 2016 r. w sprawie warunków bytowych osób osadzonych w zakładach karnych i aresztach śledczych, Załączniku Nr 3 i Tabeli nr 14.

W oddziale „N” natomiast znajdują się dwa pomieszczenia do przeprowadzania widzeń z osobami, o których mowa w art. 8 § 3 k.k.w. Każde z tych pomieszczeń składa się z dwóch subpomieszczeń oddzielonych od siebie zamontowaną na stałe kratą (bez szyby), dwóch stolików i krzesel. W górnym rogu pomieszczenia, za plecami osoby odwiedzającej zamontowana jest kamera, w polu widzenia której znajduje się przestrzeń stolika – stąd możliwy jest wgląd w dokumentację objętą np. tajemnicą adwokacką, o której mowa w art. 6 ust. 1 Prawa o adwokaturze. Tajemnicą tą objęte są nie tylko informacje przekazywane ustnie, ale również wszystkimi innymi sposobami np. właśnie poprzez dokumenty, ale też chociażby gesty, notatki. Rejestrowanie obrazu ze spotkań adwokackich narusza poufność przekazywania informacji, gwarantowaną w art. 42 ust. 2 Konstytucji RP. Po zwróceniu uwagi na przedmiotową nieprawidłowość, miejsce to zostało zaczernione, jak ma to miejsce w przypadku wizyjnego maskowania stref intymnych w kąciek sanitarnym.

Utrzymywanie kontaktów skazanych z rodziną i innymi osobami bliskimi za pośrednictwem komunikatora Skype w Areszcie Śledczym w Radomiu odbywa się co

do zasady na trzech stanowiskach stacjonarnych, wyposażonych w laptopy, w pomieszczeniu do widzeń uniemożliwiających bezpośredni kontakt z osobą odwiedzającą. Nadzór nad odbywającymi się tam widzeniami sprawują funkcjonariusze Służby Więziennej, przebywający w przeszkolonej dyżurce, mający bezpośredni wgląd w to pomieszczenie. Rozmowy poprzez Skype osadzonych zakwalifikowanych do kategorii „N” odbywają się natomiast w pomieszczeniach wykorzystywanych do widzeń z adwokatami, do których wnoszony jest laptop.

Warto podkreślić tym samym pozytywny aspekt, na jaki zwrócono uwagę podczas wizytacji, to jest szeroki dostęp osób osadzonych do Skype. Widzenia odbywały się nie tylko na stanowiskach stacjonarnych w pomieszczeniu do widzeń uniemożliwiających bezpośredni kontakt z osobą odwiedzającą, ale też w poszczególnych oddziałach, w pokojach wychowawców czy dyżurkach oddziałowych.

Wizytujący nie odnotowali skarg w omawianym przedmiocie. Jedyną kwestią, na którą zwrócili uwagę rozmówcy, jest dostęp do Skype osób starszych, nierzadko wykluczonych cyfrowo. Zaznaczono, że osoby takie często nie posiadają konta Skype, nie potrafią takiego konta założyć, a mają najbliższych, z którymi taka rozmowa mogłaby być prowadzona. Podczas podsumowania spostrzeżeń poczynionych podczas wizytacji przedstawiciele RPO poprosili o wyczulenie wychowawców na wskazaną powyżej grupę osadzonych i pomoc w uzyskaniu dostępu do Skype (np. w założeniu konta lub użyciu konta należącego do jednostki penitencjarnej).

6. Stosowanie środków przymusu bezpośredniego w oparciu o ustawę z dnia 24 maja 2013 r. o środkach przymusu bezpośredniego i broni palnej⁴

Zagadnienie stosowania wobec osób pozbawionych wolności środków przymusu bezpośredniego (dalej: ś.p.b.) pozostaje w stałym zainteresowaniu Rzecznika Praw Obywatelskich, dlatego też przedstawiciele Biura RPO dokonali analizy dokumentacji wytworzonej w toku stosowania omawianych środków w okresie od 1 stycznia 2020 r. do dnia przeprowadzenia wizytacji.

⁴ Tekst jednolity: Dz. U. z 2022 r. poz. 1416 ze zm.

W okresie objętym badaniem decyzję o zastosowaniu środków przymusu bezpośredniego wobec osadzonych podjęto 14 razy (w 2020 r. - 6 razy, w 2021 r. - 4 razy oraz w 2022 - 4 razy). Ostatni przypadek stosowania środków przymusu miał miejsce w dniu 13 czerwca 2022 r.

Przyczynami stosowania środków przymusu najczęściej były następujące zachowania: zamach na życie lub zdrowie własne (samoagresja) albo innej osoby (funkcjonariusza, osadzonego), groźne nieposłuszeństwo i odmowa wykonania polecenia oraz niszczenie mienia⁵.

Środki były stosowane stosunkowo krótko – w pięciu przypadkach czas ich stosowania nie przekroczył 10 minut. W sześciu przypadkach środki stosowano nie dłużej niż cztery godziny (tj. 13 min., 15 min., 25 min., 30 min., 1 godz. i 8 min., 1 godz. i 12 min.). Trzy razy stosowano je ponad cztery godziny (tj. 20 godz. i 56 min, 21 godz. i 3 min., 22 godz. i 7 min.).

Korzystano z różnego rodzaju środków: w czterech przypadkach poprzestano na użyciu siły fizycznej, w pięciu przypadkach, oprócz siły fizycznej, podjęto decyzję o zastosowaniu kajdanek założonych na ręce. Pięciu osadzonych zostało umieszczonych w celi zabezpieczającej, a wobec dwóch z nich zdecydowano o zastosowaniu kolejnego środka przymusu: w jednym przypadku pas obezwładniający jednoczęściowy, a w drugim kask oraz pas obezwładniający jednoczęściowy i wieloczęściowy. Najbardziej dotkliwe środki przymusu, czyli kask ochronny i pasy obezwładniające, stosowano stosunkowo krótko, wyłącznie w sytuacji gdy osadzony prezentował zachowania autoagresywne.

Na podstawie analizy notatek ze stosowania środków przymusu bezpośredniego należy stwierdzić, że w Areszcie Śledczym w Radomiu środki przymusu bezpośredniego były stosowane w sposób zróżnicowany, dostosowany rodzajem środka i czasem jego użycia do sytuacji. Zasadę indywidualizacji stosowania środków uwzględniano także w przypadku pobytu osadzonego w celi zabezpieczającej – brano pod uwagę ewolucję zachowania i postawy osadzonego, a gdy padała z jego

⁵ Odnotowano przypadki, gdy występowały dwie przyczyny zastosowania środków przymusu bezpośredniego.

strony deklaracja o poprawnym, regulaminowym zachowaniu, bez zbędnej zwłoki zdecydowano o zakończeniu stosowania przymusu bezpośredniego.

Dokumentacja dotycząca stosowania środków przymusu była kompletna czyli stanowiła notatkę oraz nośnik zawierający zapis z urzędzeń rejestrujących⁶. Wszystkie notatki z zastosowania środków przymusu bezpośredniego zawierały szczegółowy opis zdarzenia i zachowania osadzonego, które było przyczyną zastosowania środków przymusu. Notatki były także opatrzone w dane funkcjonariuszy stosujących przymus oraz datę i godzinę rozpoczęcia i zakończenia stosowania środków.

W każdej notatce znajdowała się informacja o pouczeniu osadzonego o możliwości złożenia skargi w trybie art. 7 k.k.w. na decyzję o zastosowaniu środków przymusu. Na uwagę zasługuje fakt, iż w przypadkach osadzonego, który wkrótce po stosowaniu środków został wytransportowany do innej jednostki, Dyrektor Aresztu skierował pismo do dyrektora jednostki, w której osadzony przebywał, z prośbą o poinformowanie osadzonego, że analiza dokumentacji dotyczącej stosowania przymusu bezpośredniego nie wykazała nieprawidłowości w prowadzonych czynnościach przez funkcjonariuszy Służby Więziennej. Dyrektor zwracał się też o poinformowanie osadzonego o możliwości złożenia skargi do sądu penitencjarnego na decyzję o stosowaniu środków przymusu.

Dobłą i cenną praktyką jest dokonywanie przez kierownika działu ochrony albo jego zastępcę oceny każdego przypadku stosowania środków przymusu bezpośredniego pod kątem praworządnego i humanitarnego działania. Ocena ta jest dokonywana na podstawie dokumentacji (notatka ze stosowania środków, książka przebiegu służby dowódcy zmiany), zapisu obrazu z kamery nasobnej, przenośnej (jeśli była używana) oraz kamer usytuowanych na korytarzu i w celi zabezpieczającej.

Analiza sporządzonych notatek przez kontrolujących pozwala na stwierdzenie, że przedmiotowa ocena jest dokonywana w sposób wnikliwy, odnosi się nie tylko do kwestii formalnych, przestrzegania zasady humanitarnego traktowania osadzonych, ale również do sprawności działania funkcjonariuszy i ich stopnia profesjonalizmu. W jednym przypadku (zastosowanie siły fizycznej przez 1 minutę) uznano, że środka

⁶ Zgodnie z § 5 ust. 1 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 3 czerwca 2013 r. w sprawie celi zabezpieczającej i Izby izolacyjnej (Dz. U. 2013 r. poz. 638).

użyto w sposób niepraworządny, bowiem zdarzenie nie wyczerpało przesłanek stanowiących o samodzielnym podjęciu decyzji o konieczności użycia środka przymusu⁷. W innym przypadku kierownik działu ochrony dostrzegł, że funkcjonariusze, w tym dowódca zmiany, nie zareagowali w odpowiednim czasie na prośbę skazanego przebywającego w celi zabezpieczającej o podanie wody. W dwóch sprawach opiniujący podniósł, iż funkcjonariusze zwracali się do osadzonego „per ty”, w innym wskazano, że funkcjonariusz podjął decyzję o użyciu środków przymusu bez uprzedniego wezwania osadzonego do zachowania zgodnego z prawem oraz uprzedzenia go o zamiarze użycia środków. Zwracano też uwagę na sposób nadzorowania stosowania środków przez dowódcę zmiany – były przypadki, gdy ten nadzór był sprawowany w sposób niewłaściwy albo niewystarczający.

W przypadku stwierdzonych uchybień, kierownik działu ochrony proponował działania naprawcze, np. poprawa jakości monitoringu, przeprowadzenie instruktarzu kadry dowódczej i szkolenia wszystkich funkcjonariuszy z prawidłowego stosowania środków przymusu. W kilku przypadkach wnioskowano o wyciągnięcie wobec funkcjonariuszy, których działania były nieprawidłowe, konsekwencji dyscyplinarnych.

Dokumentacja ze stosowania środków przymusu bezpośredniego, wraz z notatką zawierającą wnioski kierownika działu ochrony dotyczące praworządności działania funkcjonariuszy, była przekazywana Dyrektorowi Aresztu Śledczego.

Analiza stosowania środków przymusu bezpośredniego, dokonana w oparciu o przegląd dokumentacji, pozwala na sformułowanie wniosku, iż w ww. jednostce przyjęto skuteczne sposoby rozwiązywania sytuacji kryzysowych, bez konieczności częstego sięgania po najbardziej radykalne i najdotkliwsze metody w postaci przymusu bezpośredniego.

⁷ Art. 35 ust. 2 pkt 10 ustawy z dnia 24 maja 2013 r. o środkach przymusu bezpośredniego i broni palnej: Decyzję o użyciu lub wykorzystaniu środków przymusu bezpośredniego przez uprawnionego będącego funkcjonariuszem Służby Więziennej podejmuje funkcjonariusz Służby Więziennej – w przypadku usiłowania bezpośredniego, bezprawnego zamachu na życie lub zdrowie uprawnionego lub innej osoby, usiłowania ucieczki przez osobę pozbawioną wolności, a także w pościgu za nią lub osobą, która dokonała bezpośredniego, bezprawnego zamachu na obiekty zakładu karnego, aresztu śledczego lub innej jednostki organizacyjnej, w której Służba Więzienna zapewnia porządek i bezpieczeństwo, oraz w przypadkach, o których mowa w art. 13 ust. 1.

7. Prewencyjne stosowanie środka przymusu bezpośredniego w postaci kajdanek w oparciu o ustawę z dnia 9 kwietnia 2010 r. o Służbie Więziennej⁸

W związku z wejściem w życie z dniem 28 września 2022 r. nowelizacji ustawy z dnia 9 kwietnia 2010 r. o Służbie Więziennej, na podstawie art. 19 ust. 6 tej ustawy, w zakładach karnych typu zamkniętego oraz aresztach śledczych funkcjonariusze wobec osób pozbawionych wolności, które:

1) przebywają poza celą mieszkalną, używają prewencyjnie środka przymusu bezpośredniego, o którym mowa w art. 12 ust. 1 pkt 2 lit. a ustawy z dnia 24 maja 2013 r. o środkach przymusu bezpośredniego i broni palnej;

2) przejawiają zachowania mogące stwarzać albo stwarzające zagrożenie dla życia lub zdrowia innych osób lub bezpieczeństwa w zakładzie karnym lub areszcie śledczym, mogą używać prewencyjnie także środków przymusu bezpośredniego, o których mowa w art. 12 ust. 1 pkt 2 i 4 ustawy z dnia 24 maja 2013 r. o środkach przymusu bezpośredniego i broni palnej.

Zgodnie z art. 19 ust. 7 ustawy, dyrektor zakładu karnego albo dyrektor aresztu śledczego może zwolnić osobę pozbawioną wolności, o której mowa w ust. 6 pkt 1, z zastosowania wobec niej środka przymusu bezpośredniego, o którym mowa w art. 12 ust. 1 pkt 2 lit. a ustawy z dnia 24 maja 2013 r. o środkach przymusu bezpośredniego i broni palnej. Zwolnienie odnotowuje się w Centralnej Bazie. Natomiast art. 19 ust. 10 ustawy określa, że każdorazowe zastosowanie środków przymusu bezpośredniego, o których mowa w art. 12 ust. 1 pkt 2 i 4 ustawy z dnia 24 maja 2013 r. o środkach przymusu bezpośredniego i broni palnej, odnotowuje się w Centralnej Bazie.

W związku z powyższym Zastępca Dyrektora Generalnego Służby Więziennej pismem z dnia 27 września 2022 r.⁹ polecił aby realizacja odnotowywania zwolnień wskazanych art. 19 ust. 7 ustawy przebiegała w następujący sposób:

⁸ Tekst jednolity: Dz. U. z 2021 r. poz. 1064 ze zm.

⁹ Pismo z dnia 27 września 2022 r. (sygn. BO.561.6.2022).

1. W przypadku odnotowywania decyzji, o której mowa w art. 19 ust. 7 ustawy, należy w danych penitencjarnych, w zakładce „Cechy penitencjarne i dysfunkcje”, dodać osadzonemu cechę 501. Cecha ta dotyczy uprawnień dyrektora aresztu śledczego lub zakładu karnego do zwolnienia osoby pozbawionej wolności, przebywającej poza cela mieszkalną, z zastosowania wobec niej środka przymusu bezpośredniego w postaci kajdanek zakładanych na ręce.

2. Jeżeli dyrektor aresztu śledczego lub zakładu karnego podejmie decyzję o zwolnieniu osoby pozbawionej wolności z zastosowania wobec niej środka przymusu bezpośredniego w postaci kajdanek zakładanych na ręce, w przypadkach jednostkowych, np.: podczas nauczania, zatrudnienia, spotkań religijnych, kąpieli, zajęć kulturalno-oświatowych bądź z zakresu kultury fizycznej i sportu, odnotowania wymaga cecha 502 – jednostkowe zwolnienia.

W praktyce w Areszcie Śledczym w Radomiu wizytujący nie zaobserwowali nadużywania stosowania kajdanek. Są one zakładane na ręce trzymane z tyłu wobec osób, które mają status tymczasowo aresztowanych oraz wobec skazanych odbywających karę w zakładzie typu zamkniętego, poza obrębem celi mieszkalnej, ale tylko w czasie trwania rozmów indywidualnych z przedstawicielami administracji. Kajdanki nie są jednak zakładane ww. kategoriom osób, jeśli są one zatrudnione. Nie stosuje się ich także wobec osadzonych z podgrupą kwalifikacyjną półotwartą i otwartą. Celem uszczegółowienia zasad postępowania w tym przedmiocie Dyrektor Aresztu wydał zarządzenie nr 72/2022 z dnia 17.10.2022 r. w sprawie zasad prewencyjnego użycia kajdanek zakładanych na ręce wobec osadzonych w Areszcie Śledczym w Radomiu. Analiza tego dokumentu nie rodzi zastrzeżeń wizytujących.

Natomiast treść porządku wewnętrznego jednostki pomija to zagadnienie. Tymczasem – w ocenie wizytujących – skazani i tymczasowo aresztowani powinni uzyskać jasny przekaz w treści porządku wewnętrznego o zasadach prewencyjnego stosowania kajdanek, wdrożonych w Areszcie Śledczym w Radomiu w myśl nowych przepisów ustawy o Służby Więziennej.

8. Wdrażanie rozwiązań mających na celu ochronę bezpieczeństwa funkcjonariuszy i pracowników Służby Więziennej.

Dyrektor Generalny Służby Więziennej¹⁰ przedstawił rozwiązania wypracowane przez zespół ekspertów, które wdrażane są w jednostkach penitencjarnych sukcesywnie i mają na celu zwiększenie ochrony bezpieczeństwa funkcjonariuszy i pracowników Służby Więziennej. Spośród działań prowadzonych w Areszcie Śledczym w Radomiu uwagę wizytujących zwróciły w szczególności niżej opisane kwestie.

W wizytowanej jednostce, zgodnie z zarządzeniem nr 72/2022 Dyrektora Aresztu Śledczego w Radomiu z dnia 17.10.2022 r. w sprawie zasad prewencyjnego użycia kajdanek zakładanych na ręce wobec osadzonych w Areszcie Śledczym w Radomiu, nie używa się prewencyjnie kajdanek poza celą mieszkalną wobec osadzonych:

- a) odbywających karę pozbawienia wolności w warunkach zakładu karnego typu półotwartego i otwartego;
- b) odbywających karę w oddziale terapeutycznym oraz w oddziale szpitalnym przebywających tam w związku ze stanem zdrowia;
- c) widoczną niepełnosprawnością lub z zachowaniem równowagi, osadzonych poruszających się na wózkach inwalidzkich;
- d) zatrudnionych.

Natomiast wobec skazanych odbywających karę w zakładzie karnym typu zamkniętego oraz wobec tymczasowo aresztowanych, bieżącej analizy w zakresie możliwych odstępstw od prewencyjnego użycia kajdanek dokonuje inspektor danego oddziału penitencjarnego przy współpracy z wychowawcą, a w miarę potrzeb z psychologiem bądź funkcjonariuszem lub pracownikiem służby zdrowia.

Poza tym, uwzględniając ww. grupę skazanych zwolnionych z prewencyjnego użycia kajdanek poza celą mieszkalną, pozostałych osadzonych dzieli się na:

Grupa 1 – używa się wobec nich jedynie prewencyjnie kajdanek na ręce na czas doprowadzenia na rozmowy indywidualne z przełożonymi oraz przez czas ich trwania. Z kolei nie stosuje się wobec nich kajdanek na czas doprowadzenia i pobytu w salach

¹⁰ W piśmie z dnia 26 kwietnia 2022 r., l.dz. BDG.070.40.2022.KS.

widzeń, na placach spacerowych, w łaźni, podczas zajęć sportowych i kulturalno-oświatowych, czynności procesowych na terenie jednostki czy posług religijnych.

Grupa 2 – wobec nich stosuje się kajdanki prewencyjnie we wszystkich okolicznościach, wymienionych w przypadku Grupy 1.

Regułą jest zatem, że indywidualne rozmowy skazanych lub tymczasowo aresztowanych, wobec których nie jest stosowane odstępstwo od stosowania kajdanek, odbywają się w pokojach wychowawców bądź psychologów, w których osadzeni mają założone kajdanki. Na wyraźną i uzasadnioną prośbę osoby przeprowadzającej rozmowę z osadzonym, dopuszcza się odstąpienie od założenia jej kajdanek.

Ponadto, w ramach środków bezpieczeństwa, w pokojach wychowawców oraz psychologów penitencjarnych zamontowano barierki, przy których stają osoby pozbawione wolności, doprowadzone na rozmowę w kajdankach. Mogą one skorzystać ze stołka, jednakże jest on przymocowany do podłoża bezpośrednio przy ścianie, co utrudnia korzystanie z niego w sytuacji, gdy osadzony ma założone kajdanki na ręce trzymane z tyłu. Drzwi każdego z pokoi mają szyby, umożliwiające wgląd do pomieszczeń. Administracja Aresztu przygotowuje też pomieszczenia sąsiadujące z pokojami wychowawców czy psychologów, tak aby mogli oni rozmawiać poprzez okienko łączące oba pomieszczenia. Wówczas podczas rozmowy osadzony nie będzie miał założonych kajdanek.

Nie negując potrzeby zapewnienia porządku i bezpieczeństwa w jednostce oraz zapewnienia warunków bezpiecznego wykonywania zadań służbowych przez funkcjonariuszy SW, należy zwrócić uwagę, że budowanie właściwych relacji wychowawczych i psychologicznych ma szczególne znaczenie i wpisuje się w oddziaływanie na skazanych poprzez budowanie społecznie pożądanых postaw. Stąd istotne jest w każdym przypadku zachowanie proporcjonalności stosowanych środków bezpieczeństwa.

W kontekście prewencyjnego stosowania kajdanek, należy także wrócić uwagę na wizyty u lekarza, w trakcie których niekiedy osadzeni pozostają zakuci w kajdanki. Są one ściągane dopiero w przypadku potrzeby zbadania osadzonego. Regułą jest

także obecność w trakcie tych badań funkcjonariusza Służby Więziennej, niewykonującego zawodu medycznego.

Tymczasem, w myśl art. 115 § 7a k.k.w. skazanemu, o którym mowa w art. 88 § 3 i 6 pkt 2 k.k.w., świadczenia zdrowotne udzielane są w obecności funkcjonariusza niewykonującego zawodu medycznego, a na wniosek osoby udzielającej świadczenia zdrowotnego świadczenia zdrowotne mogą być udzielane skazanemu bez obecności funkcjonariusza niewykonującego zawodu medycznego. Natomiast skazanemu innemu niż określony w art. 115 § 7a k.k.w. świadczenia zdrowotne mogą być udzielane w obecności funkcjonariusza niewykonującego zawodu medycznego na wniosek osoby udzielającej świadczenia zdrowotnego, jeżeli jest to konieczne do zapewnienia jej bezpieczeństwa. W świetle uzyskanych przez wizytujących informacji, konieczne jest zatem zwrócenie uwagi na konieczność respektowania reguły wyrażonej w art. 115 k.k.w., w kontekście obecności funkcjonariusza niewykonującego zawodu medycznego w trakcie badania lekarskiego.

9. Analiza porządku wewnętrznego

Wizytujący zapoznali się z Zarządzeniem Nr 58/2022 Dyrektora Aresztu Śledczego w Radomiu z dnia 16 września 2022 roku w sprawie ustalenia porządku wewnętrznego w Areszcie Śledczym w Radomiu.

Zmiany w poprzednio obowiązującym porządku wewnętrznym wprowadzone zostały przede wszystkim w związku z nowelizacją Kodeksu karnego wykonawczego z dnia 5 sierpnia 2022 r. Wejście w życie zasad nowego porządku wewnętrznego zostało poprzedzone szerokimi działaniami informacyjnymi – kadra jednostki, w tym kadra kierownicza – prowadziła rozmowy grupowe i indywidualne podczas wizytacji cel, w których tłumaczono zakres i podstawy prawne wprowadzanych modyfikacji. Treść porządku opatrzone też krótkim wyciągiem z Kodeksu karnego wykonawczego, co należy ocenić pozytywnie. Na dzień przeprowadzania wizytacji brak było jednak w bibliotece znowelizowanych Kodeksów karnych wykonawczych do wykorzystania przez osoby pozbawione wolności. Zadeklarowano, że luka ta zostanie wypełniona i że jednostka rozpoczęła zakupy nowych kodeksów.

Analiza dokumentu doprowadziła jednocześnie do zakwestionowania poniższych aspektów jego treści:

1. Rozdział V porządku wewnętrznego określa godziny, miejsce i sposób poruszania się po terenie aresztu nakładając (w punkcie 4) na skazanych obowiązek poruszania się poza oddziałem mieszkalnym w ubraniu skarbowym. Odstępstwa od tej zasady przewidziane są dla osób udających się na spacer, zajęcia sportowe lub kulturalno-oświatowe. Tymczasem art. 91 pkt 6 k.k.w. dotyczący osadzonych zakwalifikowanych do odbywania kary w zakładzie karnym typu półotwartego stanowi, że skazani mogą korzystać z własnej odzieży, bielizny i obuwia. Zasady kodeksowe nie wprowadzają ograniczenia tego stanu jedynie do przypadków wymienionych w analizowanym porządku wewnętrznym – tym samym Dyrektor ustanawiając przedmiotowe zasady winien wyłączyć tę grupę osadzonych z ich obowiązywania.

2. Kwestie poruszania się po jednostce w odzieży skarbowej, do których wizytujący wnieśli uwagi, znajdują się także w punkcie XX ppkt 1c. Regulacja dotyczy oddziału terapeutycznego, w którym przebywają osadzeni zakwalifikowani do odbywania kary w zakładzie karnym typu półotwartego (cele pozostają otwarte w porze dziennej) oraz osadzeni zakwalifikowani do odbywania kary w zakładzie karnym typu zamkniętego (cele mieszkalne w dniach pracy administracji pozostają otwarte w godzinach od 08:00 do 12:00).

Przepis art. 90 pkt 5 k.k.w. stanowi, że skazani zakwalifikowani do odbywania kary w warunkach zakładu karnego typu zamkniętego, mogą korzystać z własnej bielizny i obuwia, a za zezwoleniem dyrektora zakładu karnego - także z odzieży. Analogiczny przepis art. 91 pkt 6 k.k.w. dotyczący osadzonych zakwalifikowanych do odbywania kary w zakładzie karnym typu półotwartego stanowi, że skazani mogą korzystać z własnej odzieży, bielizny i obuwia. Powyższe przepisy nadają więc osadzonym zakwalifikowanym do odbywania kary w zakładzie karnym typu zamkniętego i półotwartego prawo do korzystania z własnej bielizny, czego zakwestionowany przepis porządku wewnętrznego nie przewiduje. Administracja więzienna zobowiązała się jednak do znowelizowania wyżej wymienionego przepisu porządku wewnętrznego, aby odpowiadał on dyspozycji przepisów Kodeksu karnego wykonawczego.

3. Zapis porządku odnoszący się do realizacji spacerów (Rozdział VI pkt 1b) zdaniem przedstawicieli RPO wprowadza dodatkowe ograniczenie, o którym nie ma mowy w rozporządzeniu Ministra Sprawiedliwości z dnia 19 grudnia 2016 r. w sprawie warunków bytowych osób osadzonych w zakładach karnych i aresztach śledczych (Dz. U. poz. 2224). Stanowi ono, iż osadzonemu wydaje się odzież i bieliznę odpowiednią do pory roku, a także, że rozróżnia się okres letni, obejmujący miesiące od maja do sierpnia i okres zimowy, obejmujący miesiące od listopada do lutego. Marzec, kwiecień, wrzesień i październik stanowią okres przejściowy, w którym osoba osadzona może nosić odzież letnią i zimową (§ 4). Porządek wewnętrzny zawiera natomiast zapis, iż wyjście na spacer w okresie od 15 maja do 15 października możliwe jest w spodenkach sportowych jedynie przy sprzyjających warunkach atmosferycznych. Ustawodawca nie podał czynników atmosferycznych jako przesłanki mogącej ograniczać prawo osoby pozbawionej wolności do samodzielnego doboru odzieży spośród jej elementów właściwych dla określonej w przepisach pory roku. Zapis ten powinien być zatem usunięty.

4. Rozdział X porządku określa m.in. godziny i miejsce przyjmowania osadzonych przez lekarzy. Punkt 3 wskazuje, że konsultacje odbywają się w pomieszczeniach służby zdrowia oraz w miejscach do tego wyznaczonych w poszczególnych oddziałach mieszkalnych. Informacje zebrane od osadzonych, jak i kierownictwa jednostki oraz Ordynatora szpitala funkcjonującego przy Areszcie Śledczym w Radomiu potwierdziły, że przyjęcia osób pozbawionych wolności odbywają się także w dyżurkach funkcjonariuszy oddziałowych. Rzecznik nie akceptuje takiego stanu, jako że nie są to pomieszczenia właściwie wyposażone, zgodnie z rozporządzeniem Ministra Sprawiedliwości z dnia 5 lipca 2012 r. w sprawie szczegółowych wymagań, jakim powinny odpowiadać pomieszczenia i urządzenia podmiotu leczniczego dla osób pozbawionych wolności (tekst jednolity: Dz. U. poz. 808 ze zm.). Nadto, zaopatrzenie drzwi dyżurki w okienko mające na celu zwiększać bezpieczeństwo funkcjonariuszy, jednocześnie umożliwia wgląd osób postronnych do pomieszczenia w trakcie badania.

5. Nieprecyzyjny jest w ocenie wizytujących zapis Rozdziału XIV pkt 1b odnoszący się do przekazywania korespondencji do wysyłki. Poleca się w nim

osadzonym, aby korespondencję prywatną przekazywali do wysyłki w formie umożliwiającej wykonywanie czynności związanych z cenzurą i nadzorem zgodnie z zasadami określonymi w Kodeksie karnym wykonawczym. Nie przywołuje się jednak tych zasad. Nie każda bowiem korespondencja prywatna podlega cenzurze, natomiast zapis porządku może – szczególnie dla osób pierwszy raz karanych, adaptujących się do warunków więziennych – sugerować, że każda ich korespondencja będzie cenzurowana. Doprecyzowanie zapisu sprzyjałoby właściwemu postępowaniu osadzonych.

6. Omówiony szerzej w rozdziale 4 niniejszego opracowania zapis porządku wewnętrznego odnoszący się do realizacji rozmów osób tymczasowo aresztowanych (Rozdział XVI pkt 3) musi zostać zmieniony w sposób, który jednoznacznie wskaże, że prawo do oceny przesłanek do wyrażenia zgody na korzystanie z aparatu telefonicznego przez tymczasowo aresztowanych posiada organ, do dyspozycji którego pozostaje, natomiast administracja jednostki penitencjarnej winna zapewnić realizację uprawnień opisanych w decyzji organu dysponującego nie uzależniając już możliwości ich realizacji od zajścia szczególnie uzasadnionych wypadków.

7. Przy analizie porządku wewnętrznego uwagę wizytujących zwróciły również uregulowania zawarte w pkt XXIII ust. 2 pkt 1a i 3b stanowiące o tym, iż w zajęciach rekreacyjno-sportowych na hali sportowej oraz zajęciach na świetlicy centralnej mogą uczestniczyć jedynie osadzeni, którzy wcześniej uzyskali stosowną zgodę dyrektora jednostki penitencjarnej. Możliwość korzystania z zajęć kulturalno-oświatowych i sportowych jest z jednej strony prawem skazanego (vide. art. 102 pkt 6 k.k.w.), z drugiej instrumentem oddziaływania na skazanych w ramach indywidualizacji kary pozbawienia wolności (art. 67 § 3 k.k.w.). Stąd, biorąc pod uwagę warunki jakie stwarza hala sportowa (jej przestronność i wyposażenie) oraz zatrudnienie wychowawcy ds. sportowych, wizytujący z dużym zadowoleniem przyjęli deklarację Zastępcy Dyrektora Aresztu Śledczego w Radomiu o planowanym upowszechnieniu zajęć na hali sportowej, co będzie także miało swoje odzwierciedlenie w przepisach porządku wewnętrznego.

Wizytacja przedstawicieli Rzecznika Praw Obywatelskich w Areszcie Śledczym w Radomiu pozwoliła na opisanie praktyki wdrażania znowelizowanych przepisów Kodeksu karnego wykonawczego i ustawy o Służbie Więziennej w obszarach, które wybrano do analizy.

Czynności podjęte na miejscu, w szczególności ogląd oddziałów i rozmowy prowadzone z osobami pozbawionymi wolności uczyniły niezbędnym podniesienie w niniejszej informacji także innych aspektów wykonywania kary pozbawienia wolności w Areszcie Śledczym w Radomiu. Wnioski zdecydowano się podzielić na dwa podrozdziały, przedstawiając zarówno dobre praktyki, co zalecenia niezbędnych w ocenie wizytujących zmian.

10.1. Dobre praktyki

1. Wdrożenie wśród osadzonych w zakładzie karnym typu zamkniętego zasady, iż rozmowy telefoniczne z bliskimi bądź urzędami realizowane są w wybranym przez osadzonego dniu i godzinie.

2. Nielimitowanie częstotliwości rozmów telefonicznych osadzonych w zakładzie karnym typu półotwartego.

3. Dbłość o realizację prawa osadzonych do obrony poprzez nielimitowanie częstotliwości rozmów z obrońcami.

4. Umożliwienie sprawnej realizacji postanowień sądów cywilnych określających kontakty osadzonych z dziećmi w wymiarze i częstotliwości wskazanych przez sąd.

5. Szerokie zastosowanie komunikatora Skype w podtrzymywaniu kontaktów osadzonych z bliskimi.

6. Analiza dokumentacji wskazuje na adekwatność w podejmowaniu decyzji o konieczności zastosowania i rzetelność w dokumentowaniu stosowania środków przymusu bezpośredniego. Liczne, warte podtrzymania, dobre praktyki opisano w punkcie 6 niniejszego opracowania.

10.2. Zalecenia

1. W zakresie kontaktu z podmiotami i osobami innymi niż wskazane w art. 8 § 3 k.k.w., biorąc pod uwagę fakt, iż art. 105b § 1 k.k.w. ustanawia jedynie standard minimalny realizacji prawa do korzystania z aparatu telefonicznego, co nie wyklucza przeprowadzenia więcej niż jednej rozmowy w tygodniu – należy zmodyfikować praktykę postępowania w niżej opisany sposób. W pierwszej kolejności zapewnić należy realizację prawa do skorzystania z aparatu tym osadzonym, którzy zgłosili taką potrzebę pierwszy raz w danym tygodniu oraz uprawnionym do realizacji nagród przyznanych na mocy art. 138 § 1 pkt 16 k.k.w. Następnie umożliwić każdemu skazanemu, który się o to zwróci (w trybie przyjętym dla pierwszej rozmowy, bez konieczności składania prośby w tej sprawie do dyrektora), przeprowadzenie kolejnej rozmowy telefonicznej w danym tygodniu, jeśli nie będą temu stały na przeszkodzie względy określone w art. 104 k.k.w., tj. korzystanie przez skazanego z przysługującego mu prawa powinno następować w sposób nienaruszający praw innych osób oraz niezakłócający ustalonego w zakładzie karnym porządku.

2. Wspieranie osadzonych w próbach kontaktu z obrońcami, którzy dotąd nie zrealizowali dyspozycji przesłania swoich numerów kontaktowych do administracji jednostki – np. poprzez umożliwienie realizacji kolejnej rozmowy, aby skazany mógł zwrócić się z prośbą do adwokata o aktywność w tym obszarze.

3. Odstąpienie od monitorowania przebiegu widzeń z osobami, o których mowa w art. 8 § 3 k.k.w., zgodnie z zaleceniem Zastępcy Dyrektora Generalnego Służby Więziennej¹¹, stwierdzającym, iż „Jako regułę należy przyjąć, iż widzenie osadzonego z adwokatem odbywa się w pomieszczeniu niemonitorowanym. W razie wykorzystywania pomieszczenia dla realizacji różnych czynności należy wdrożyć rozwiązania techniczne umożliwiające czasowe wyłączenie urządzeń rejestrujących lub ich ewentualne fizyczne maskowanie.”.

4. Każdorazowe odnotowanie daty odebrania skargi kierowanej do dyrektora jednostki, korespondencją wewnętrzną, zgodnie z rekomendacjami Centralnego Zarządu Służby Więziennej.

¹¹ Pismo z dnia 17 listopada 2017 r.; znak: BO.1693.2017.ZG.

5. Zmiana przepisów porządku wewnętrznego w sposób omówiony szczegółowo w punkcie 9 niniejszego opracowania.
6. Uzupełnienie treści porządku wewnętrznego o zasady prewencyjnego stosowania kajdanek, wdrożone w Areszcie Śledczym w Radomiu w myśl nowych przepisów ustawy o Służby Więziennej.
7. Rezygnacja z przeprowadzania planowych konsultacji lekarskich w dyżurkach funkcjonariuszy oddziałowych. Tego rodzaju przypadki ograniczyć należy do sytuacji wyjątkowych, w których stan pacjenta wymaga natychmiastowego udzielenia świadczeń medycznych, a dyżurka jest jedynym miejscem, w jakim mogą być podjęte czynności lekarskie.
8. Niezależnie od miejsca wykonywania świadczenia medycznego, należy respektować reguły wyrażone w art. 115 k.k.w., w kontekście ewentualnej obecności funkcjonariusza SW niewykonującego zawodu medycznego w trakcie badania lekarskiego.
9. Umożliwienie zakupu znaczków pocztowych w ramach realizacji paczki żywnościowej, analogicznie jak ma to miejsce w przypadku umożliwienia zakupu tą drogą kart telefonicznych. Problem ten został zgłoszony przez osadzonych podczas obchodu cel, odstąpiono od jego szczegółowego omówienia w treści niniejszej informacji, jako pozostającego poza główną tematyką wizytacji. Jednocześnie podniesiono ten problem podczas rozmowy z Dyrektorem jednostki, który uznał, że istotnie przyjęcie takiego rozwiązania może być korzystne i możliwe do wdrożenia.
10. Wyposażenie oddzielnego pomieszczenia do odbywania widzeń bez osoby dozorującej w sprzęt zgodny z tabelą nr 17 zamieszczoną w załączniku nr 3 do rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 19 grudnia 2016 r. w sprawie warunków bytowych osób osadzonych w zakładach karnych i aresztach śledczych (Dz. U. poz. 2224).
11. Oferowanie wsparcia osobom, które z przyczyn wykluczenia cyfrowego nie posiadają konta Skype, aby mogły również odbywać widzenia tą drogą.
12. Zakupienie do biblioteki Aresztu Śledczego w Radomiu znowelizowanych Kodeksów karnych wykonawczych.

Sporządziła:

Katarzyna Kopystyńska

Starszy specjalista

Zespół do spraw Wykonywania Kar BRPO

Zatwierdziła:

Ewa Dawidziuk

Dyrektor Zespołu

/-podpisano elektronicznie/